

Csomagolóanyag-gyártás Békéscsabán a múlt század első felében

Dr. Füzesné Hudák Júlia

A Tevan Nyomda 1903-ban kezdte meg működését Békéscsabán. Tevan Adolf megvásárolt egy könyv- és papírkereskedést, melyhez egy kis téglajsajtó is tartozott. Andor nevű fiát 1907-ben Bécsbe küldte tanulni, aki a Graphische Lehr- und Versuchsanstalt hallgatója volt.

„Itt láttam először gyors-sajtót, és itt vettem tudomást sorjában mindazokról a csodákról, amelyek együttvéve a nyomdászat magasiskoláját jelentették.

Két évet töltöttem el Bécsben, én az alföldi kisváros gyermeke. Impulzív lelkem csak úgy szívta magába azt a temérdek látnivalót, amit nekem, a 18 éves ifjúnak a világváros és az iskola nyújtott. Közben, ahogyan sorjában feltárultak előttem Bécs grandiózus nyomdai műintézetei, ahogyan megmutatták nekünk fokozatosan a betűöntödéket, a klisé-, festék- és papírgyárakat, ahogyan az iskolában, tanulás alatt, tudatára ébredtem annak, hogy mily páratlanul csodálatos szép mesterség az, amibe

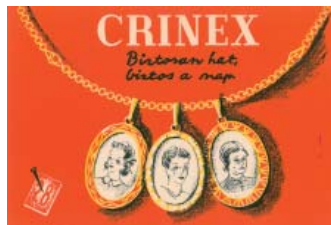
csak úgy véletlenül belepoty-tyantam, közben valóságosan megfedkeztem arról a szegényes, isten háta mögötti kis verkliről, amely két év letelte után Csabán visszavár engem. Márpedig két év után irgalmatlanul visszakerültem a mi liliputi kis világunkba.”¹

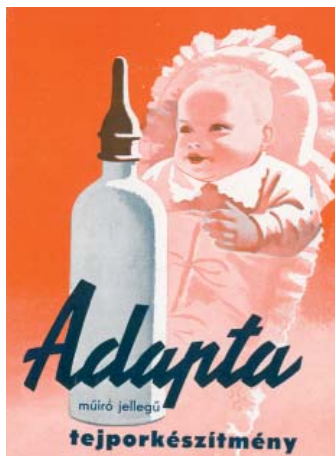
Az apa és fiú kemény, következetes munkával felvirágoztatta vállalkozását: nyomdai és kiadói tevékenységük országosan elismertté vált. Tevan Andor megismerkedett és kapcsolatba került a Nyugat köré csoportosuló írókkal, akiknek munkái a békéscsabai Tevan Nyomdában láttak napvilágot. Könyvkiadásuk terén két jelentős sorozatukról kell szólni. 1912-ben indult a Tevan Könyvtár című sorozat, melylyel az volt a kiadó célja, hogy megvalósítsa a magyar és külföldi irodalmi művek olcsó kiadását. A jellegzetes sárgapiros címlapok neves hazai és külföldi alkotásokat takartak, gyorsan ismertté váltak.

A bibliofil könyvek készítése az Amatőr Tevan Könyvek című sorozat 14 kötetében valósult meg, hazai és nem-

zetközi elismerést hoztak kiadójuknak. Az elegáns tipográfájú, a tartalom és a forma egységét megvalósító könyvek a magyar irodalom klasszikusait hozták változó méretben.

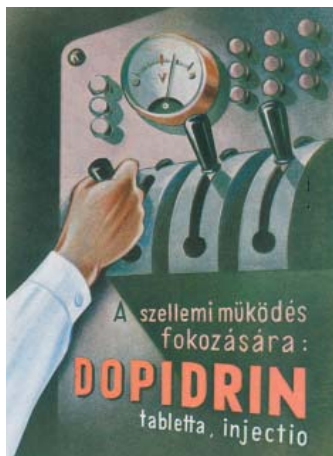
„Tevan Andor könyvkiadó Békéscsabán. Olyan kiadó, aki nálunk egészen ritka típusú. Sokat járt külföldön, van ízlése és szakműveltsége, amellet nagyon szereti és érti a portékáját, amellyel kereskedik: az irodalmat. Ez mindenütt természetes, de nálunk hangsúlyozottan elismerést és méltánylást érdemel. A kiadónak igenis olvasnia kell, hogy a kiadványaiban is meggyőződés, hozzáértés és stílus legyen. Egy csendes magyar városkában alig egy éve foglalkozik azzal a gondolattal, hogy nívóban és külső megjelenésben európai nivójú könyveket te-

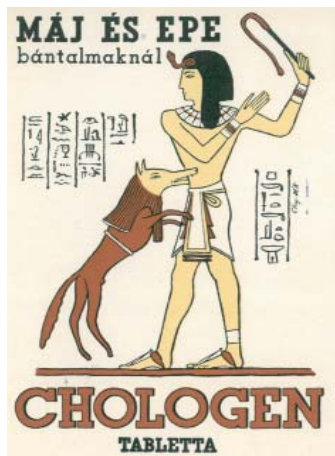
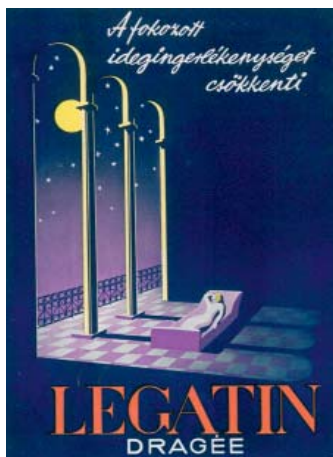
remtsen, amelyek akár a német, akár az angol könyvpiacnak becsületére válhatnak. Tevan Andor vidékre ment könyvkultúrát csinálni. A »vidéki« jelzet már nem árt neki, mert a rövid fennállás után immár a Tevan név márkát jelent. A Nyugat nemes vállalkozása után mindenestre Tevan Andor a második, aki friss, ízléses, érdekes magyar könyveket ad a közönség kezébe. Tizenhárom sárga-piros füzet hever előtünk, a közelmúltban indult Tevan könyvtár füzetei. A magyar irodalmat néhány igen talentumos író reprezentálja: Ady Endre, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Bán Ferenc, Nagy Lajos, Csáth Géza stb.⁷²

„Különös figyelmet érdemel és fölöttébb való megbecsülést Tevan Andor csabai műnyomó vállalata. Párját ritkító dolog, hogy vidéki nyomda ennyire elhódítsa a magyar szerzőket és írókat. A Tevan Nyomda ma olyan keressett és jelentős kiadó-fórum, mint a legelterjedtebb nevű fővárosi tipográfiai és grafikus műintézetek. Modern könyvművészet, új, ízléses és kül-

földön is elsőrangúan helytálló szép munka, amit csinál. Nagy szolgálatot tesz a magyar könyv európai ügyének ez a vidéki magyar vállalat.⁷³

A könyvkészítés terén elért sikerek ellenére Tevan arra kényszerült, hogy megváltoztassa, átalakítsa üzemének profilját. Az 1920-as évek második felétől a nyomda egyre inkább a merkantil nyomtatványok felé orientálódott, és 1928-tól a magyar gyógyszergyárak részére dolgozott. Gyógyszerek, tápszerek, kozmetikai és vegyszeti termékek csomagolóanyagai készül-

tek Békéscsabán. A Wander, a Richter Gedeon gyógyszergyárak és különféle patikák részére készítettek dobozokat, címkéket, gyógyszerismertető nyomtatványokat. Ötletes, kifejező grafikák felhasználásával készültek, a kiadványokat nézegetve nyomon követhetjük a modern dizájn fejlődését. Bár a Wander gyógyszergyár saját tervezőgrafikust is alkalmazott, a megvalósulásban mégis óriási szerep jutott a Tevan Andornak, aki nyomdai-tipográfusi és üzletkötői tapasztalatával segítette a munkát. Mindent elköveztett, hogy egy-egy nyomtatvány, doboz a legszebb, legjobb legyen, hiszen megrendelőinek sikere nyomdájának is elismerést hozott.

A nyomda munkáit – legyenek azok könyvek, nyomtatványok – a gondos tervezés és a színvonalas kivitel jellemezte. Tevan igen nagy elismeréssel ír munkásairól:

„Ezen a ponton kell rátérnem a Tevan Nyomda dolgozóira. Ahogyan az összetanult jó zenekar minden egyes tagja az első hegedűstől az üstdobosig ismeri ráháruló

kötelességét, és tisztában van azzal, hogy mily mérvű feladatot kell teljesítenie ahhoz, hogy a zenekar teljes kapacitását és művészi értékét ki tudja fejteni, ugyanúgy tisztában vannak a nyomda dolgozói, milyen igényeket kell kielégíteniük ahhoz, hogy a nyomda munkái a legmagasabb nívót elérjék.

Aligha van Magyarországon nyomda, ahol a vállalat fejlődését és előmenetelét oly régóta fennálló kollektív szellem segítené előre, mint a Tevan Nyomda. A művezetőtől a segédmunkásig mindenkinek az a törekvése, hogy a nyomda virágozzék és kivívott hírnevét épségben tartsa. Mindaz a közösségi érzés felé igyekvés, amely ma a népi demokrácia szellemében az üzemeket áthatja, csírájában kezdetől fogva megvolt nálunk. A nyomda ügye minden ott dolgozó ügye is volt egyben, mert arra a hírnévre, amelyet a nyomda munkája eredményezett, mindannyian büszkék voltak.

A magam szerepe a nyomda mai kivirágzása körül annyiban jelentős, mert olyan helyen és olyan körülmények között hoztam létre, fejlesztettem ki és tartottam fenn a vállalatot, amely hely és amely körülmények mindennek nevezhetők voltak, csak kedvezőnek nem. Az Alföld legmélyén kultúrát csinálni

és művészi könyveket teremteni majdnem oly fantasztikus feladat, mint az északi sarkon narancsligetet kitegyesztetni. Talán érdememnek lehet felróni azt, hogy nem Budapestről és nem nagyvárosokból importáltam ide a növekvő nyomda számára kétszen betanított személyzetet, hanem csabai és környékbeli ifjakat és lányokat tanítottam meg az intenciómnak megfelelően és az én módszerem szerint úgy dolgozni, hogy a mi munkánk minden más nyomda munkájával felvegye a versenyt. Az első szedőtől és első gépmestertől kezdve végig a csomagostól mindenki az évtizedek alatt kialakult stílusban dolgozik. Igen, még a csomagolásba is stílust vittünk be. A Tevan-csomag, ahogyan az a címzett elé kerül, már egymagában is a legfokozottabb bizalmat ébreszti a vállalattal szemben, mert ízlés, tökéletesség és egzaktuság sugárzik le róla.

Minden elképzelésem és nagyot akarásom azonban hiábavaló lett volna, ha nincsenek segítségemre azok a készséges, tehetséges, kritikus

gonddal összeválogatott munkatársak, akik minden intenciómat keresztül tudták vinni, akik lelkes szakmásterettől eltelve, egy szempillantásomból vagy gesztusomból értenek, akár csak a zenekar tagjai a karmester intéséből. (...)

Oly munkatársak között, mint amilyenek a Tevan Nyomda dolgozógardáját alkotják, önmagától érthetővé válik, hogy a munka mindannyiunk számára nem robotot jelent, hanem nap-nap után megújuló élményt, amely frissen tartja a dolgozók lelkét és egy-egy szép feladat megoldása után gyönyörűséggel tölti el mindannyiunk szívét.⁷⁴

A történelmi fordulatok Tevanékat sem kímélték. Gazdasági válság, világháború, internálás, deportálás. Tevan Andor 1945 áprilisában hazatért Ausztriából. A háború utáni években megkezdődött a magyar nyomdaipar átszervezése.

„1949. január első napjaiban, az idő szavára hallgatva, főképpen pedig hogy féltő gonddal kifejlesztett könyvnyomdám, továbbra is a megkezdett úton haladva, a népi demokrácia könyvművészetének szolgálatába állíthassam, felajánlottam áruval teli, intakt, adósságmentes vállalatomat államosítás céljára. Az államosítás ügyében a tárgyalásokat Karczag Imre akkori iparügyi államtitkárral, Tóth Károly akkori iparügyi miniszteri tanácsossal és Földi László akkori nyomdaipari igazgatóval folytattam le. Mindannyian a legnagyobb megértéssel viseltettek mind személyem iránt, mind a különleges elbírálásra méltán számot tartó vállalat

íránt s az ő intenciójuk volt elsősorban az, hogy volt vállalatomnál, az eddigi minőségi fok fenntartása érdekében továbbra is mint műszaki igazgató megmaradjak.

Az államosítás 1949. május 16-án megtörtént. Ettől a naptól kezdve Botyánszky Pál vállalatvezető alá rendelve folytattam munkámat.”⁵

Ám Tevan Andor az ígéreték ellenére csak kilenc hónapig maradhatott nyomdájában, 1950-ben távoznia kellett. Budapesten kapott munkát, az Ifjúsági Könyvkiadónál dolgozott, mint képszerkesztő. A veszteségeket és az őt ért megaláztatásokat nem tudta feldolgozni, és 1955-ben meghalt. Keleti Artur az „utolsó Elzevir”-ként említi Tevan Andort *A könyv évezredek útja* című posztumusz könyv előszavában. Életműve és munkássága példaértékű, nyomdájának hagyományaira méltán lehetnek büszkék a csomagoló- és lószabóipar terén dolgozó békéscsabai nyomdák.

Békéscsabán nyomdájából alakult meg a Békési Nyomda, melyhez 1963-ban hozzácsatolták Kner Izidor egykori gyomai nyomdáját. Az egyesített vállalat 1964-ben felvette a Kner Nyomda nevet. A vállalat központja a megyeszékhelyen volt, s az évtizedek alatt bekövetkezett fejlesztések révén őt üzemszerűen dolgozó szocialista nagyvállalattá vált. A rendszerváltozásig működött ebben a formában, felvállalva az előd nyomdák szakmai tradícióit. A rendszerváltást követően a vállalat üzemszerűen privatizálták, új nyomdák jöttek létre, közülük több nyomda a Tevan-hagyományokat viszi tovább.

A Tevan Nyomda történetével kapcsolatos irodalom

Baróti Dezső–Szántó Tibor: *Költők barátja: Tevan Andor emléke*. 1979.

Magyar Helikon

Füzesné Hudák Julianna (összeáll.): *Kiállítás és ajánló bibliográfia a Tevan Nyomda alapításának centenáriuma alkalmából, 1903–2003*. Gyomaendrőd: Gyomai Kner Nyomda, 2003

Malatyinszki József: *A békéscsabai Tevan Nyomda egy évszázada*.

Békéscsaba: Kner–Tevan Alapítvány, 2003

Papp János: *A szép könyv dicsérete: A Tevan-könyvek kritikái*.

Békéscsaba–Gyoma: Kner Nyomda, 1989. (A Kner Nyomdaipari Múzeum füzetei, 16.)

Szabó Ferenc (szerk.): *A Tevan-nyomda és kiadóvállalat történetéből*.

Békéscsaba: Rózsa Gimnázium, 1978.

Szabó Ferenc: *A békéscsabai Tevan-nyomda és utóda, a Békési Nyomda*.

In: *Egy évszázad mezsgyéjén: A Kner Nyomda gyomai és békéscsabai üzemének története*. Békéscsaba: Kner Nyomda, 1982. p. 77–118.

Voit Krisztina (közread.): *Tevan Andor levelesládájából*. Budapest:

Gondolat, 1988. (A magyar könyv)

Tevan Andor: *Narancsliget az Északi-sarkon*. Békéscsaba–Gyoma: Kner Nyomda, 1989. (A Kner Nyomdaipari Múzeum füzetei, 17.)

Jegyzetek

- 1 Részlet Tevan Andor önéletrajzából. In: *Narancsliget az Északi-sarkon*. p. 10.
- 2 *Világ* 1913. március 9. In: *A szép könyv dicsérete* p. 9–10.
- 3 *Nagyváradai Napló* 1913. május 8. In: *A szép könyv dicsérete* p. 10.
- 4 Részlet Tevan Andor önéletrajzából. In: *Narancsliget az Északi-sarkon*. p. 19.
- 5 Részlet Tevan Andor önéletrajzából. In: *Narancsliget az Északi-sarkon*. p. 31.

A cikkben szereplő illusztrációk a Kner Nyomdaipari Múzeum gyűjteményéből származnak. Ezúton mondunk köszönetet a közlés engedélyezéséhez.